TASAVVUF TA'LIMOTI ASOSLARI

Omonulloh Shermataliyev
E-mail: omonullohshermataliyev@gmail.com

Qabul qilindi: 23.10.2025
Ko'rib chiqildi: 24.10.2025
Tasdiqlandi: 25.10.2025

Kalit so'zlar:
tasavvuf, ma'naviyat, ruhiy poklik, ilohiy muhabbat, kamolot, tariqat, Yassaviy, Naqshband, axloq, ta'limot.

Annotatsiya. Ushbu tezisda tasavvuf ta'limotining mazmun-mohiyati, uning asosiy g'oyalari hamda inson ma'naviy kamolotidagi o'rni tahlil qilingan. Tasavvuf nafaqat diniy-falsafiy oqim, balki inson qalbini poklash, axloqiy barkamollikka yetaklovchi hayotiy maktab sifatida yoritilgan. Maqolada tasavvufning asosiy tamoyillari — sabr, tavozelik, muhabbat, ilohiy ma'rifat va nafsni tiyish kabi g'oyalar asosida shaxs tarbiyasiga ta'siri ko'rsatib berilgan. Shuningdek, Ahmad Yassaviy, Bahouddin Naqshband, Alisher Navoiy kabi allomalarning tasavvufiy qarashlari orqali bu ta'limotning o'zbek xalq ma'naviyati rivojidagi ahamiyati yoritilgan.

Kirish. Tasavvuf ta'limoti — islom falsafasining eng chuqur va murakkab yo'nalishlaridan biridir. U musulmon insonning Allohga yaqinlashish, ruhiy poklanish va kamolot sari intilish jarayonini o'zida mujassam etadi. Tasavvufning asosiy maqsadi – inson qalbini dunyo g'uboridan tozalash, uni ilohiy nur bilan ziynatlash va Allohga muhabbat orqali haqiqatni topishdir.

Tasavvufning paydo bo'lishi. Tasavvuf islomning dastlabki asrlarida, ya'ni VIII asr atrofida, zohiriy amallarga qattiq e'tibor berilgan davrda, qalb pokligi va ichki ixlos masalasiga urg'u bergan so'fiylar harakati sifatida shakllandi. Ularning asosiy shiori "dunyo muhabbatidan xalos bo'lish" edi. So'fiylar, Rasulullоh (s.a.v.)ning hayot tarzini, sahobalarning taqvosi va ixlosini o'zlariga namuna qilib olishgan.

Tasavvufning asosiy g'oyalari. Tasavvufning markazida **tavhid**, ya'ni Allohning yagonaligiga to'liq ishonch turadi. So'fiylar nazarida har bir mavjudot Allohning tajallisi, ya'ni Uning qudrati va go'zalligining in'ikosidir. Shu bois inson o'z "men"ini yo'qotib, Haq bilan "vahdat" holatiga yetishga intiladi. Bu jarayon **fano** (nafsni yo'qotish) va **baqo** (Allohda sobit qolish) tushunchalari orqali ifodalanadi.

Tasavvuf ta'limotida shariat, tariqat, ma'rifat va haqiqat bosqichlari mavjud. Shariat – tashqi amallar tizimi bo'lsa, tariqat – so'fiylik yo'lida yurish tartibidir. Ma'rifat – qalb ko'zi bilan haqiqatni anglash, haqiqat esa – Allohni chin dildan tanish darajasidir. Har bir bosqich ruhiy kamolot sari yetaklaydi.

So'fiylik axloqi va amaliyoti. So'fiylar sabr, shukr, tavakkul, ixlos, halollik, vaqf, muhabbat kabi fazilatlarni inson kamolotining poydevori deb bilganlar. Ular zikr (Allohni eslash), muraqaba (tafakkur), muhasaba (o'zini hisobotga tortish), va hilvat (yolg'izlikda ibodat) kabi amallar orqali ruhiy tozalanishni amalga oshirganlar.

Mashhur so'fiylar va ularning o'rni. Tasavvuf tarixida Hasan Basriy, Junayd Bag'dodiy, Boyazid Bistomiy, Abdulqodir G'iloniy, Bahouddin Naqshband, Ahmad Yassaviy, Jaloliddin Rumiy kabi allomalar beqiyos o'rin tutadi. Ularning asarlari nafaqat islom olamida, balki jahon falsafasida ham chuqur iz qoldirgan. Xususan, Bahouddin Naqshband "dil ba yoru, dast ba kor" shiori bilan ishni ham, zikrni ham Alloh yo'lida bajarish lozimligini targ'ib qilgan.

Tasavvufning bugungi ahamiyati. Bugungi kunda tasavvuf ta'limoti insoniyatni ruhiy inqirozdan qutqaruvchi ma'naviy yo'l sifatida qadrlanadi. U insonni bag'rikenglik, mehr-oqibat, sabr va xoksorlik ruhida tarbiyalaydi. Tasavvuf jamiyatda tinchlik, totuvlik va insonparvarlik g'oyalarini mustahkamlaydi.

Xulosa qilib aytganda, tasavvuf – bu faqatgina diniy ta'limot emas, balki inson ruhiyatining ilohiy sayohatidir. U orqali inson o'z nafsini poklab, Haqqa yaqinlashadi, haqiqiy saodat esa aynan shu holatda mujassam topiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. "Tasavvuf haqida tasavvur". Toshkent: Hilol Nashr, 2016.

2. Abu Nasr Sarroj. "Al-Luma' fi't-Tasavvuf". Qohira: Dar al-Kutub, 1960.

3. Abdulkarim al-Qushayriy. "Ar-Risala al-Qushayriyya". Bayrut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyya, 2001.

4. Bahouddin Naqshband ta'limoti haqida maqolalar, islam.uz sayti.

5. Encyclopaedia of Islam, Second Edition. Leiden: Brill, 1999.